

Людмила БАБАЙ,

orcid.org/0000-0003-2903-1567

старша викладачка кафедри мовної підготовки

Державного біотехнологічного університету

(Харків Україна) *Lydmila_babay@ukr.net*

ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ СТАРШИХ КУРСІВ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті дається аналіз введення кредитно-модульної системи яка повинна наблизити рівень вищої освіти в Україні до європейського. Державна програма з підготовки спеціалістів допоможе підвищити якість, доступність та конкурентоспроможність національної освіти та науки на світовому ринку праці та освітянських послуг. Реформа вищої освіти після приєднання України до Болонського процесу спричинила зміщення акцентів у підготовці висококваліфікованих кадрів, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці. Визначено орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, здійснюється модернізація освітньої діяльності в контексті Болонського процесу. Професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів володіє новою системою психолого-педагогічних і методичних вмій. Процес удосконалення професійної підготовки в Україні надав можливість готувати висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців. Завданням вищої освіти є підвищення якості навчання, широке впровадження самостійної роботи, дистанційної освіти та підготовка спеціалістів до вимог безперервного професійного розвитку протягом усього професійного життя. Завдання щодо поглиблення рівня засвоєння професійних знань, практичних навичок та підготовка їх до самостійної практики. Особливості соціальної адаптації студентів до професійної діяльності є необхідною умовою зворотного зв'язку між вузом і зовнішнім середовищем, яка формує потреби сучасного суспільства. Адаптація до професійної діяльності є складним динамічним процесом формування системи відносин до професійно-трудового середовища, розвитку і самореалізації професійних намірів і планів. Практична підготовка студентів має на меті набуття ними професійних навичок і вмій, і є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня. Підготовка майбутнього спеціаліста має ґрунтуватися на здобуванні теоретичних знань та оволодіння практичними навичками. Теоретична підготовка стає основною завдяки електронним навчальним платформам у той час як вдосконалення практичної підготовки фахівців на додипломному етапі залишається актуальним питанням.

Ключові слова: професійна діяльність, фахівці, освіта, конкурентоспроможність.

Lyudmila BABAY,

orcid.org/0000-0003-2903-1567

Assistant Professor at the Department of Language Training

State Biotechnology University

(Kharkiv, Ukraine) *Lydmila_babay@ukr.net*

PEDAGOGICAL PROBLEM OF ADAPTING HIGHER COURSES TO FUTURE PROFESSIONAL ACTIVITIES

The article gives an analysis of the introduction of a credit-unit system, which should bring the level of higher education in Ukraine closer to that of Europe. The Government's training programme will help to improve the quality, accessibility and competitiveness of national education and science in the world labour market and educational services. The reform of higher education following Ukraine's accession to the Bologna process has led to a shift in the emphasis on the training of highly qualified personnel who will be competitive on the labour market. Guidelines have been established for entry into the educational and scientific space of Europe, and educational activities are being modernized in the context of the Bologna process. A new system of psycho-pedagogical and methodical skills is available to the higher-education teaching personnel of higher educational establishments. The process of improving vocational training in Ukraine has made it possible to train highly qualified and competitive specialists. The purpose of higher education is to improve the quality of education, expand independent work, distance education and prepare specialists for the requirements of continuous professional development throughout their professional life. The objectives are to increase the level of acquisition of professional knowledge and practical skills and to prepare them for independent practice. The special features of the social adaptation of students to professional activity are a necessary condition for the feedback between the institution and the external environment that shapes the needs of modern society. Adaptation to professional activity is a complex and dynamic process of forming a system of relations to the professional and working environment, development and self-fulfilment of professional intentions and plans. Practical training of students is aimed at acquiring vocational skills

and abilities and is an obligatory component of the educational and professional program for acquiring a qualification level. The preparation of a future professional should be based on theoretical knowledge and practical skills. Theoretical training has become essential through e-learning platforms, while the improvement of practical training at the pre-graduate level remains a pressing issue.

Key words: *professional career, professionals, education, competitiveness.*

Постановки проблеми. З вересня 2005 року у вищих навчальних закладах нашої держави навчання студентів здійснюється згідно з основними положеннями Болонської декларації з використанням принципів кредитно-модульної системи (Притика, 2019: 1). Позитивними наслідками введення кредитно-модульної системи повинно стати наближення рівня вищої світи в Україні до європейського. Впровадження європейської системи освіти передбачає підвищення активності студентів, зростання вимог до якості викладання дисциплін, стимулювання й удосконалення процесів моніторингу, оцінки засвоєння студентами освітньо-професійних програм, створення сучасного інформаційного і навчально-методичного забезпечення кожної дисципліни, модернізація матеріально-технічної бази (Неруш, Родинський, Мозгунов, 2008: 2).

Метою Державної програми з підготовки спеціалістів є підвищення якості, доступність та конкурентоспроможність національної освіти та науки на світовому ринку праці та освітня послуг, а також створення умов для безперервного навчання громадян протягом усього життя. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» визначив як одну із стратегічних цілей – забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення шляхом створення системи освіти, яка була б орієнтована на використання новітніх інформаційних технологій (Закон України, ВВР України, 2007: 3).

Реформування вищої освіти після приєднання України до Болонського процесу спричинило зміщення акцентів у підготовці майбутніх фахівців у бік використання інноваційних технологій, спрямованих на якісний освітній результат, що дає можливість підготовки висококваліфікованих кадрів, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці, а саме здатними до компетентної, відповідальної й ефективної діяльності за своєю спеціальністю.

В Україні чітко визначено орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, здійснюється модернізація освітньої діяльності в контексті Болонського процесу. Перехід до нової моделі організації навчального процесу потребує від професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів оволодіння

новою системою психолого-педагогічних і методичних вмінь.

Завданням розвитку вдосконалення процесу професійної підготовки в Україні є підготовка висококваліфікованого, конкурентоздатного фахівця, який може переорієнтувати свою діяльність у зв'язку із потребами.

Після отримання університетського диплому спеціаліста, починається період безперервної освіти і триває безперервно, протягом усього життя, реалізуючись в програмах підвищення кваліфікації та перепідготовки. Основними завданнями вищої освіти є підвищення якості навчання, широке впровадження самостійної роботи, дистанційної освіти та підготовка спеціалістів до вимог безперервного професійного розвитку протягом усього професійного життя. Завдання щодо поглиблення рівнів засвоєння професійних знань та практичних навичок та підготовка їх до самостійної практики.

Трансформація сучасного суспільства визначила якісно нові завдання теоретичного осмислення і конкретизації найважливіших аспектів діяльності вищої школи із соціальної адаптації студентської молоді до професійної діяльності. Соціальна адаптація до професійної діяльності є складним динамічним процесом формування системи відносин до професійно-трудового середовища, розвитку і самореалізації професійних намірів і планів. Вивчення особливостей соціальної адаптації студентів до професійної діяльності є необхідною умовою зворотного зв'язку між вузом і зовнішнім середовищем, яка формує потреби сучасного суспільства.

Основними факторами, які визначають особливості соціальної адаптації студентів до майбутньої професійної діяльності у вузі, є:

- 1) вуз – як агент соціальної адаптації до професії;
- 2) організація, в якій студенти проходять виробничі практики – як агент соціальної адаптації до професії;
- 3) особистісні особливості студентів.

Аналіз теоретичної та практичної підготовки майбутнього фахівця показує, що система вузівської освіти відірвана від «духу» професії. На перших курсах в основному відбувається теоретична підготовка, яка, по суті, далека від реального професійного середовища. Проходження першої прак-

тики доводиться, як правило, на середину навчання у вузі, коли студенти вперше стикаються з професійною реальністю, яка не завжди збігається з їх сформованими уявленнями про професію, що може призвести до спотворення образу майбутньої спеціальності. Організація практик на старших курсах часто носить формальний характер, як з боку вузу, так і з боку організацій, де студенти проходять виробничі та переддипломні практики. Слід зазначити, що викладач вузу, найчастіше, є лише теоретиком в професії і не може надати дієву практичну допомогу студенту в соціальній адаптації до професійної діяльності. Актуальним завданням сучасної освіти є покращення якості підготовки висококваліфікованих спеціалістів в аспекті майбутньої практичної діяльності. Підвищення рівня правових знань працівників, їх правової свідомості та правової культури потребує системного та повсякденного, професійно організованого правового виховання, здобуття знань та формування практичних навичок (Суліма, 2010: 4).

Практична підготовка студентів є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня і має на меті набуття ними професійних навичок і вмінь (Шамова, 2008: 5).

Проблема професіоналізму досі не вичерпана, а підготовка майбутнього спеціаліста має ґрунтуватися на здобування теоретичних знань та оволодіння практичними навичками.

На сьогодні теоретична підготовка стає основною завдяки електронним навчальним платформам у той час як вдосконалення практичної підготовки фахівців на до дипломного етапі залишається актуальним питанням (Неруш, Родинський, Мозгунов, 2008: 2).

Аналіз дослідження – процес навчання студентів старших курсів на випускових кафедрах; аналіз процесів адаптації студентів старших курсів до професійної діяльності під час навчання на випусковій кафедрі.

Мета статті – проаналізувати літературний матеріал з описанням процесів адаптації студентів старших курсів до практичної професійної діяльності в рамках існуючої програми. Якщо дотримуватися більш індивідуального підходу до викладання дисципліни на випусковій кафедрі, в подальшому можна очікувати скорочення адаптації студентів до майбутньої виробничої діяльності, та підвищення якості навчання.

Завдання дослідження:

1. Вивчити особливості професійної підготовки студентів старших курсів вузів в умовах реформування системи вищої освіти.

2. Визначити сутність основних понять «адаптація» та «професійна адаптація».

3. Виявити основні проблеми адаптації студентів старших курсів вузів до професійної діяльності.

4. Запропонувати шляхи подолання проблеми професійної адаптації студентів старших курсів ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи проблеми додипломного навчання на кафедрі, хотілося б привернути увагу до деяких з них. Дуже вже велика відстань між теоретичними і практичними знаннями, які одержує студент, але добре відомо, що навіть блискучі знання теоретичного матеріалу не завжди гарантують вирішення усіх практичних завдань. Адже останнє потребує від молодого спеціаліста вміння мислити. Досить часто ми маємо ситуацію, коли до викладання залучаються хоч і висококваліфіковані спеціалісти, але без досвіду роботи у певній галузі. Активізація навчального процесу неможлива без його зближення з реальними умовами. Удосконалення навчального процесу потребує урахувати, чи відповідає певне виробництво, що є базою кафедри, сучасним вимогам? Якщо так звана база вже давно не є сучасним закладом, то чи може бути якісним навчання на ній? На наш погляд, «бідна» база – це ще один крок до так званого “теоретизування” начання на випусковій кафедрі. Зрозуміло, що не на всі питання, які ми піднімаємо, існують однозначні відповіді. Але вирішення саме цих питань дозволить підвищити якість додипломного навчального процесу

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується соціально-політичними та економічними змінами, підвищенням рівня психоемоційного напруження, що призводить до виникнення психологічних проблем у житті кожної людини та, без сумніву, негативно позначається на молоді під час її адаптації до професійної діяльності.

Під поняттям «адаптація», що є багатозначним, розглядають процес пристосування організму до нового середовища. «Професійна адаптація» – адаптація людей різних поколінь до самостійної продуктивної трудової діяльності, процес, або результат процесу, пристосування працівника до особливостей робочого місця та організації праці на підприємстві.

Проблема професійного розвитку належить до невичерпних проблем психологічної науки. І не тільки тому, що це складна і вельми широка тема, а й тому, що різні погляди на цей процес взаємоповнюють і значно поглиблюють наукові уявлення про психологічну сутність не тільки професійного

становлення, а й особистісного розвитку фахівця. Професійна діяльність характеризується підвищеною стресогенністю у зв'язку з необхідністю роботи в умовах підвищеного інтелектуального та психоемоційного напруження, дефіциту часу та інформації, високого рівня відповідальності. Одним з найважливіших педагогічних завдань будь-якого вищого навчального закладу є робота із студентами, спрямована на більш швидку й успішну їх адаптацію до професійної діяльності, до нової системи соціальних відносин, на освоєння ними нової ролі. Необхідність дослідження професійного розвитку впливає не тільки із необхідності теоретичного дослідження цього процесу, а й із нагальної необхідності вирішення прикладних питань, актуальних для забезпечення процесу становлення суб'єкта професійного розвитку. Можливість їх вирішення вбачається на основі цілісного комплексного вивчення особливостей професійного розвитку та формування психологічної адаптації до професійної діяльності.

Адаптацію студентів старших курсів до професійної діяльності необхідно розглядати як динамічний, багатосторонній і комплексний процес формування навичок задоволення тих вимог, що пред'являються до випускників в період навчання. При цьому до показників ефективності адаптації необхідно віднести об'єктивні та суб'єктивні критерії. Об'єктивні критерії: навчальна та професійна успішність, стабільність у процесі навчання функціонального стану організму (відсутність різких порушень більшості психофізіологічних функцій); відсутність яскраво виражених ознак стомлення при виконанні навчальної та практичної діяльності. Суб'єктивні критерії: задоволеність процесом навчання, роботою на виробництві, а також колективом і сформованими в ньому відносинами (психологічним кліматом).

Відповідаючи на нові вимоги життя, слід говорити не про навчання, а про формування спеціаліста як професіонала, творця, організатора, людини з демократичним, високогуманним державницьким світоглядом (Туркіна, 2011: 6). Не втратили сьогодні своєї актуальності і слова великого українського поета Т.Г.Шевченка «Учітесь, читайте, чужому научайтесь, й свого не цурайтесь». Сучасна система підготовки майбутніх фахівців орієнтована, головним чином, на забезпечення студентів необхідним обсягом знань. Звичайно, фахівець зобов'язаний мати певний рівень знань і практичних навичок. Науково-технічний прогрес, який у багатьох країнах світу вимагає від усього трудового населення чималої кваліфікації,

зажадав піти на гігантські вкладення матеріальних коштів у педагогіку, ефект від яких очікується через 20–25 років. Вирішальне значення набуває проблема підвищення інтелектуального освітнього рівня населення.

Статистичні дані показують, що максимум творчого мислення припадає на вік 25–35 років, тобто це вік нинішнього студента, аспіранта, молодого спеціаліста.

Розвиток уявлень про різноманітність і характер здібностей людини вже сприяли в багатьох країнах перебудові освіти та системі підбору кадрів, до виникнення установки на більш раннє виявлення здібностей індивіда, на ранню спеціалізацію.

З різноманітності первинної підготовки студентів впливає необхідність розроблення та застосування гнучких індивідуальних прийомів, щоб у будь-якому різноплановому колективі менш обдаровані не відчували себе неповноцінними, «середняки» не були приречені на відмову від зусиль, а більш підготовлені й обдаровані отримували б достатнє навантаження, а головне, не сповнювалися б комплексом надповноцінності.

За кордоном відбувалися пошуки «талентів» і це тільки початок передбачуваного майбутнього. Уже зараз все частіше в обдарованих студентів, від'їжджаючих за кордон на навчання, з'являється можливість безкоштовного отримання освіти й подальшого престижного працевлаштування. Крім наявності спадкової обдарованості, емоційно-інтелектуальних умов крім немовлят, дитячого, отроцького та юнацького розвитку, правильного вибору напрямку виховання й навчання вирішальну роль відіграє інтенсивність мотивації, без якої всі потенції можуть виявитися нереалізованими або реалізованими вкрай недостатньо.

Мотивація – це процес, у результаті якого певна діяльність набуває для індивіда певного особистісного сенсу, створює стійкість його інтересу до неї і перетворює зовні поставлені цілі його діяльності у внутрішні потреби особистості. У сучасному суспільстві практично жодна сфера людської діяльності не залишається осторонь від застосування засобів інформаційних технологій (ІТ – Information Technology). І це зовсім не данина моді (Захарова, 2005: 7).

У процесі професійної підготовки кадрів все ширше використовується комп'ютерна техніка, інтерактивні дошки, бази даних, мультимедійні електронні засоби, автоматизовані системи тестування, телекомунікаційні та інформаційні ресурси мережі Інтернет (Іванов, 2006: 8).

У загальному вигляді, засобами інформаційних технологій є програмні, програмно-апаратні

та технічні засоби і пристрої, що функціонують на базі мікропроцесорної техніки і застосовуються для представлення інформації, інформаційного обміну та забезпечують операції з прийому, накопичення, обробки і передачі інформації (Селевко, 2006: 9).

Навчальні програми дисциплін передбачають такі основні форми організаційно-навчального процесу: лекції, практичні заняття, консультації, самостійні заняття. Згідно з типовими навчальними програмами розроблено перелік практичних навичок, якими повинен оволодіти кожен студент в процесі вивчення дисципліни.

Говорячи про якість підготовки фахівців необхідно наголосити на тому, що основною спрямованістю навчання є органічне поєднання практичної та теоретичної підготовки фахівців. В повній мірі використовуються комп'ютерні технології в навчаючому та контролюючому режимах. Аналіз результатів свідчить про необхідність збільшення часу на теоретичне навчання ставлячи за мету поповнення фундаментальних, та спеціальних знань згідно фаху підготовки. Організаційною основою контролю рівня формування фахових знань та вмінь студентів є застосування тестів на всіх етапах навчання на випускових кафедрах ЗВО, а саме:

– у формі поточного контролю вхідного рівня формування знань та вмінь, як складової частини оцінки базового рівня знань;

– на встановлених кафедрою проміжних етапах поточного контролю в межах засвоєння окремих розділів дисциплін;

– при проведенні піврічного та річного підсумкового контролю, під час якого тестовий контроль є обов'язковим етапом.

Слід вдосконалити навчальний процес з метою більш ефективного формування у студентів професійного мислення, яке вимагає усвідомленого і цілеспрямованого дидактичного впливу, як на змістовний, так і на логічний його компоненти. Формування ж логічного компоненту професійного мислення майбутнього лікаря до останнього часу проходило стихійно, хоча воно має стати таким же керованим процесом, як і формування знань, тобто логічна сторона діяльності лікаря, повинна стати предметом спеціального навчання.

Висококваліфікований спеціаліст окрім професійних знань повинен мати творче мислення, високий інтелектуальний рівень, широкий світогляд. До основних складових формування особистості молодого спеціаліста можна віднести: професійність, працьовитість, відповідальність, організованість, управлінські якості, доброзичли-

вість, комунікабельність, ініціативність, винахідливість, привабливість, інтелігентність, демократичність, переконливість.

Усвідомлено головним у навчанні майбутніх фахівців повинно бути не тільки придбання знань, а й розвиток логічного мислення, окремих розумових дій і процесів.

На сучасному етапі культурно-освітнього розвитку та системи вищої освіти зокрема науково-дослідна робота набуває все більшого значення та актуальності. Науково-дослідна діяльність дозволяє якомога повніше реалізувати отримані знання, свою індивідуальність, творчі здібності. Робота в категоріях наукового підходу не лише є початком становлення потенціального вченого, вона допомагає сформувати найбільш повну, багатогранну та коректну картину світу, з правильним розумінням законів його функціонування.

Останнє має надзвичайно важливе значення, зважаючи на зростаючу ступінь спеціалізації що продовжує вимагати від фахівця широти світогляду, гостроти розуму, високої ерудиції та неперушних морально-етичних якостей.

До неї можна віднести реферати, доповіді, повідомлення, результати власних досліджень та спостережень, статистичний аналіз. Виконання цих робіт має за мету закріпити та вдосконалити навички самостійної наукової творчості, які набуто під час навчання в ЗВО. Фахівець працює з науковою літературою та джерелами, поліпшує навички критичного відбору та аналізу необхідної інформації, що досягається шляхом поступового ускладнення вимог до результатів роботи та глибини опрацювання проблеми.

Спільна НДР з кураторами, тобто з високопрофесійними фахівцями-практиками та науковцями стає ключовим моментом освітнього процесу й спрямована на поглиблення теоретичної бази, удосконалення практичних умінь, і взагалі сприяє становленню ерудованого спеціаліста, що володіє великим запасом інформації та здатний ефективно вирішувати професійні завдання. З метою розвитку та активізації НДР фахівців необхідно:

- збільшення вагомості робіт молодих учених;
- надання можливості та сприяння публікацій результатів досліджень у наукових виданнях;
- встановлення міцних контактів та співпраці з науковою спільнотою інших галузей;
- відбір найбільш здібних студентів для наукової діяльності;
- моральна та соціально-фінансова підтримка.

Результативність наукової роботи в підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності значною мірою визначається адекватним

соціально-економічним заохоченням та престижністю статусу науковця в суспільстві. Необхідна розвинена система заохочень молодих науковців за успіхи в науково-дослідній діяльності.

Об'єднання молодих науковців в рамках наукового товариства та інтеграція у світову наукову спільноту формує позитивний імідж молодого вченого-дослідника.

Таким чином, в умовах сучасних вимог до оптимізації навчальної діяльності в межах підготовки майбутніх фахівців, залучення студентів до науково-дослідницького середовища, важливий елемент формування професійного та компетентного складу майбутніх висококваліфікованих кадрів (Кремень, 2004: 10).

Підсумовуючи вищесказане можна зазначити, що в сучасній системі освіти існує декілька проблемних моментів.

По перше – велика кількість необхідної для вивчення інформації, викладається на практичних заняттях за досить короткий проміжок часу. У зв'язку з чим бажано розширити перелік питань для самостійного вивчення студентами.

По друге – необхідно проводити своєчасну підготовку та регулярно підвищувати рівень кваліфікації викладачів.

По третє – існування так званого психологічного блоку майбутніх фахівців. Потрібно розро-

бити систему психологічної підтримки в період професійної підготовки фахівця на ґрунті системного підходу до вивчення механізмів формування адаптації до професійної діяльності.

Висновки

1. Для запобігання накалювання вищевказаних станів у освіті необхідно:

зберегти практичну спрямованість викладання, підвищити мотивацію студентів до отримання знань, а не оцінок, шляхом посилення проблемно-орієнтованих підходів відносно до матеріалу;

поліпшити якість самостійної роботи студентів шляхом створення структурованих методичних вказівок для підготовки до занять і розробки нових форм і методів самостійної роботи;

проводити максимальне заохочення всіх форм індивідуальної (творчої) роботи студентів у межах вивчення дисциплін;

підвищення уваги щодо формування змістовних зв'язків з адекватною формою міждисциплінарної інтеграції.

2. Дотримання вище наведених методичних підходів до організації навчання на старших курсах, на наш погляд, сприятимуть більш якісній підготовці майбутніх фахівців, сприятимуть досягненню кінцевих цілей формування спеціаліста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Притика Ю. Проблеми впровадження стандартів Болонського процесу. *Правовий тиждень*. 2009. 26 трав. С. 6.
2. Неруш П.О., Родинський О.Г., Мозгунов О.В. [та ін.] Інтеграція навчального процесу – основа ефективності кредитно-модульної системи навчання. *Медична освіта*. 2008. № 4. С. 16–17.
3. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. С. 102.
4. Суліма Є. Невідкладні завдання системи вищої освіти на новому етапі Болонського процесу. *Вища школа*. 2010. № 11. С. 5–13.
5. Шамова Т.И. Управление образовательными системами: учеб. пособие, Москва : Академия, 2008. 384 с.
6. Туркіна М.В. Сутність поняття самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у психологічній літературі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 5 (216). С. 110–114.
7. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: учеб. пособие, Москва : Академия, 2005. 2-е изд. 192 с.
8. Іванов В.Ф. Сучасні комп'ютерні технології і засоби масової комунікації: аспекти застосування. Київ. ІЗМН, 2006. 352 с.
9. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. Т. 2. 816 с.
10. Вища освіта України і Болонський процес. Навч. посібник за ред. В.Г.Кременя. Тернопіль. Навчальна книга – Богдан, 2004. 384 с.

REFERENCES

1. Prytyka Yu. Problemy vprovadzhennia standartiv Bolonskoho protsesu. [Problems of implementing the standards of the Bologna process]. *Pravovyi tyzhden*. 2009. № 21 (147). S. 6. [in Ukrainian].
2. Nerush P.O., Rodynskiy O.H., Mozghunov O.V. [ta in.] Intehratsiia navchalnoho protsesu – osnova efektyvnosti kredytno-modulnoi systemy navchannia [Integration of the educational process is the basis of the effectiveness of the credit-module system of education]. *Medychna osvita*. 2008. № 4. S. 16–17 [in Ukrainian].
3. Pro osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky: [On the basic principles of information society development in Ukraine for 2007–2015:]. *Zakon Ukrainy vid 09.01.2007r. № 537-V. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2007. № 12. S. 102. [in Ukrainian].

4. Sulima Ye. Nevidkladni zavdannia systemy vyshchoi osvity na novomu etapi Bolonskoho protsesu [Urgent tasks of the higher education system at the new stage of the Bologna process]. Vyshcha shkola. 2010. № 11. S. 5–13 [in Ukrainian].
5. Shamova T.I. Upravlenie obrazovatelnyimi sistemami [Management of educational systems]: ucheb. posobie, Moskva: Akademiya, 2008. 384 s. [in Russian]
6. Turkina M.V. Sutnist poniattia samostiinoi navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv u psykhologichnii literature [The essence of the concept of independent educational and cognitive activities of students in the psychological literature]. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. 2011. № 5 (216). S. 110–114 [in Ukrainian].
7. Zaharova I.G. Informatsionnyie tehnologii v obrazovanii [Information technologies in education].: ucheb. posobie, Moskva: Akademiya, 2005. 2-e izd. 192 s. [in Russian]
8. Ivanov V.F. Suchasni kompiuterni tekhnolohii i zasoby masovoi komunikatsii: aspekty zastosuvannia [Modern computer technologies and mass media: aspects of application]. Kyiv. IZMN, 2006. 352 s. [in Ukrainian].
9. Selevko G.K. Entsiklopediya obrazovatelnyih tehnologiy [Encyclopedia of Educational Technology]: v 2 t. Moskva : NII shkolnyih tehnologiy, 2006. T. 2. 816 s. [in Russian].
10. Vyshcha osvita Ukrainy i Bolonskyi protses [Higher education in Ukraine and the Bologna process]. Navch. posibnyk za red. V.H. Kremenia. Ternopil. Navchalna knyha – Bohdan, 2004. 384 s. [in Ukrainian].